INFRASTRUKTURA I EKOLOGIA TERENÓW WIEJSKICH
INFRASTRUCTURE AND ECOLOGY OF RURAL AREAS

Nr 6/2009, POLSKA AKADEMIA NAUK, Oddział w Krakowie, s. 187–195
Komisja Technicznej Infrastruktury Wsi

Michał Roman

INICJATYWY KLASTROWE W AGROTURYSTYCE NA PRZYKŁADZIE OKOPSKIEJ ORGANIZACJI TURYSTYCZNEJ

OKOPSKA TOURISM ORGANIZATION AS AN EXAMPLE OF CLUSTER INITIATIVE WITHIN AGROTOURISM

Streszczenie

Na terenie województwa podlaskiego działa 734 gospodarstw agroturystycznych, między którymi występuje silna rywalizacja. Każdy z tych podmiotów dąży do zainteresowania potencjalnych turystów własną ofertą. Bardziej konkurencyjną ofertę gwarantuje odpowiedni dobór czynników, zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych. Jedną z możliwości jest tworzenie klastrów agroturystycznych, które może być sposobem na rozwiązanie istniejącego problemu w działalności agroturystycznej.

Działanie zmierzające do tworzenia klastra okopskiego ogranicza niski poziom świadomości, ostrożność i nieufność niektórych właścicieli gospodarstw rolnych. Obserwują oni i czekają, aż liderzy odniosą sukces. Te kwestie dotyczą kapitału społecznego, na który składa się zaufanie do innych ludzi, organizacji i instytucji, umiejętności prowadzenia dialogu, współpracy z innymi, rozwiązywania wspólnych problemów i określenia przyszłości ich egzystencji na wsi.

Inicjatywy klastrowe na poziomie agroturystyki, jako jeden z czynników podnoszenia konkurencyjności wypoczynku na wsi mogą zaoferować bardziej bogatą, a zarazem konkurencyjną ofertę agroturystyczną, aniżeli to może uczynić pojedyncze gospodarstwo rolne. W tej sytuacji potrzebne są ponadto większe nakłady inwestycyjne na modernizację i rozszerzenie bazy noclegowej, transportowej, gastronomicznej, informacyjnej oraz sportowo-rekreacyjnej na wsi. Część tych środków można pozyskać z Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: rynek turystyczny, konkurencyjność, agroturystyka, klaster, produkt turystyczny, przedsiębiorczość

Summary

There is 734 agrotouristic farms within podlaskie province area with a strong competition. All of them try to attract the potential customer with the good offer. The more competitionable offer is determined by selection of internal and external factors. One of the method is to create agrotouristic clusters, that can be a method to solve the agrotouristic farms problem.

The movement to create okopski's cluster limits low level of conciousness, prudence and distrust of few farm owners.They watch and wait until leaders will gain success. These aspects are related to social capability that consists of trust to other people, organizations and instititions, ability to make conversation, cooperation with other people, mutual problem solving and determination of their future existance in village.

Cluster's initiative within the level of agrotourism, as one of the factors to rise the competition can offer welthier and more competitionable agrotouristic offer, comparing to single farm. With the respect to this situation more capital expenditure is needed to upgrade accomodation, transportation, gastronomy, information and sport - recreational base in the village. Some of these funds can be taken from European Union.

Key words: *tourist market, competitiveness, agritourism, cluster, tourist product, entrepreneurship*

WSTĘP

Problemem jest niska konkurencyjność agroturystyki w województwie podlaskim. Niska konkurencyjność wynika z niewielkiej ilości produktów markowych, takich jak np. atrakcyjny pobyt w Puszczy Białowieskiej, zagospodarowanie obiektów na niskim poziomie rozwoju, brak komfortowych warunków pobytu. Rolnicy z braku środków nie podwyższają komfortu standardów noclegowych, gastronomicznych, występuje u nich brak wiedzy na dany temat.

Rozwiązaniem tego problemu może być tworzenie klastrów agroturystycznych. Dzięki klastrowi można wykorzystać wszelkie możliwości, które daje poszczególne gospodarstwo rolne. W tym kierunku podjęto działania we wsi Okopy koło Suchowoli.

W pracy wykorzystano metodę teoretyczno-empiryczną. Polegającą na tym, że teoria Michaela Portera wdrażana jest w rzeczywistość wsi Okopy i okolicznych miejscowości. W tym celu stworzono produkt agroturystyczny, w którym mieszkańcy wsi uczestniczą w jego realizacji. Podjęte działania mają na celu pobudzić aktywność rolników.

OGÓLNE INFORMACJE O KLASTRACH

Według Portera klastry są to geograficzne skupiska wzajemnie powiązanych firm, wyspecjalizowanych dostawców, jednostek świadczących usługi,

firm działających w pokrewnych sektorach i związanych z nimi instytucji w poszczególnych dziedzinach, konkurujących między sobą, ale także współpracujących [Porter 2001].

Pojęcie klaster może więc być rozumiany jako: przestrzenna koncentracja przedsiębiorstw, instytucji i organizacji wzajemnie powiązanych rozbudowaną siecią relacji o formalnym jak i nieformalnym charakterze opartych o wspólną trajektorię rozwoju (np. technologiczną, wspólne rynki docelowe itd.) jednocześnie konkurujących i kooperujących w pewnych aspektach działania.

Termin klaster wywodzi się z muzykologii. Został on wprowadzony w 1930 roku przez Cowella i oznacza współbrzmienie złożone z sąsiadujących ze sobą dźwięków skali muzycznej występującej często w zagęszczonym układzie składników, co nadaje mu szmerowy charakter [Encyklopedia PWN 1974]. Efekt klastrowy uzyskiwano przez uderzenie całą dłonią lub przedramieniem. Obecnie stosowany jest powszechnie w muzyce kameralnej i orkiestrowej.

Cechy charakterystyczne klastrów [Klastry i inne mechanizmy 2007]:

– system połączeń i współzależności,
– centralizacja wyspecjalizowanych podmiotów i ich zasobów,
– kooperacja, współpraca,
– konkurencja wynikająca z chęci osiągania dochodów,
– orientacja na odbiorcę w ramach wspólnej oferty produktowej,
– zbiorowa sprawność i skuteczność działania.

Korzyści z funkcjonowania klastra agroturystycznego [Klastry i inne mechanizmy 2007]:

– wzrost przedsiębiorczości i innowacyjności w ramach wspólnego działania,
– niższe koszty działalności,
– wyższa sprawność działania,
– wzrost siły przetargowej na rynku,
– promocja miejscowości i regionu,
– przyciąganie kapitału i wzrost inwestycji wokół klastra,
– silniejsza pozycja na rynku, pozwalająca na konkurowanie klastru producentami masowymi,
– wymianę doświadczeń,
– kreowanie marki regionalnej,
– zacieśnienie współpracy przedsiębiorstw między sobą oraz z jednostkami naukowo-badawczymi,
– realizacje wspólnych programów badawczych,
– uzyskanie wpływu na politykę klastra działania władz regionalnych,
– podniesienie konkurencyjności podmiotów na danym terenie.

W ramach klastra dochodzi do kooperacji, która może być wewnętrzna lub zewnętrzna. Wewnętrzna zrzesza ludzi, działy w wewnątrz przedsiębiorstwa i nie wykracza poza jego granice. Natomiast zewnętrzna zrzesza podmioty gospodarcze, które wnoszą swój wkład specjalistyczny do produkowanego wyrobu [Pomykało 1995].

Układ kooperacyjny to forma pracy przy, której wiele osób pracuje planowo obok siebie i wspólnie w tym samym procesie produkcji (kooperacja procesowa) lub w różnych związanych ze sobą procesach produkcji (kooperacja produktowa).

W klastrze duże i małe firmy osiągają znacznie więcej, niż gdyby miały działać same (tzw. efekt synergii). Usytuowanie firm na tym samym terytorium ułatwia nieformalne dzielenie się informacjami, technologią, korzystanie z tych samych dostawców i wspólną promocją czy kojarzenie dobrego produktu z konkretnym regionem. Dzięki temu, że mogą i uczą się porozumiewać między sobą, stają się bardziej innowacyjne i konkurencyjne.

Efekt synergiczny klastra polega na [Jóźwiak 2007]:

– przenikaniu wiedzy oraz rotacji kadr w ramach klastra,

– zwiększaniu produktywności w ramach klastra poprzez skupianie zasobów,

– otwarciu na innowacje i ich absorpcji,

– przyciąganiu nowych ludzi, instytucji i przedsiębiorstw.

Teorie tworzenia się i zamierania klastra koncentrują się na czynnikach lokalizacyjnych lub efektach zewnętrznych związanych z koncentracją produkcji. Dekoncentracja produkcji występuje często, gdy pojawia się potrzeba ulokowania bliżej nowych, rozwiązujących się rynków zewnętrznych lub w celu uzyskania dostępu do rozproszonej międzynarodowej siły roboczej. Temu procesowi sprzyja również przeludnienie w miejscu dotychczasowej produkcji oraz wysokie opłaty lokalne. Te same czynniki, które sprzyjają tworzeniu się klastrów po przekroczeniu pewnej granicy mają na nie wpływ destrukcyjny. W związku z tym, problemem wynikającym z teorii jest znalezienie punktu krytycznego, przy którym następuje przesycenie czynnikami.

Dla klastrów, podobnie jak dla innych bytów, wyodrębnić można cykl życia, który jest zarazem jednym z kryteriów ich podziału [Jóźwiak 2007]:

– embrionalny współpraca pomiędzy istniejącymi firmami zaczyna się dopiero tworzyć, są to najczęściej klastry operujące na stosunkowo młodych rynkach (obszary wysokich technologii),

– wzrostowy rozwijający się i posiadający przestrzeń do dalszego rozwoju. Charakteryzuje się większą znacznie lepiej obserwowalną dynamiką tworzenia powiązań,

– dojrzały wykształcone formy stabilne dla których dalszy wzrost jest ciężki do osiągnięcia,

– schyłkowy (forma rozpadu klastru).

System powiązań klastrowych przyczynia się do poprawy pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw w nich działających. Efektywnie działający klaster prowadzi do wzrostu produktywności lokalnych przedsiębiorstw, stymuluje i wspiera ich innowacyjność, oraz przyczynia się do kreowania nowych miejsc pracy dzięki dynamicznemu wzrostowi nowych przedsiębiorstw. W wielu krajach prowadzono badania, które potwierdziły występowanie takich struktur oraz ich zdolności do tworzenia przewagi konkurencyjnej. Efektem tych badań było zaproponowanie, a następnie wprowadzenie w życie instrumentów polityki skierowanej na stymulowanie rozwoju klastrów.

Podnoszenie konkurencyjności gospodarstw agroturystycznych zależy między innymi od wzajemnej współpracy w strukturach klastrowych. Na podstawie analiz stwierdzono, że kooperacja klastrowa umożliwia rozwój poszczególnych podmiotów. Stanowi to wynik dostępu do wyspecjalizowanych czynników wytwórczych. Przestrzenna bliskość podmiotów funkcjonujących w ramach klastra oraz instytucji i organizacji stymuluje innowacyjność, która staje się kluczowym elementem w zdobywaniu dochodów.

W ramach inicjatyw klastrowych [Aleksandrova 2007]:

– zostaje wspólnie wypracowany pomysł na rozwój w ramach posiadanych zasobów,

– następuje wspieranie i pomaganie sobie nawzajem,

– do tworzenia produktów wsi wykorzystuje się czynniki rozwoju, w tym umiejętności, których ważności i przydatności wcześniej nie brano pod uwagę.

Idea tworzenia klastrów agroturystycznych jest realizowana w ramach programu szkoleniowego Wioski tematyczne. Zapoczątkowała ją społeczność wsi Okopy.

INICJATYWA KLASTROWA W OKOPACH

Miejscowość Okopy położona jest w województwie podlaskim, powiat sokólski, na wschód od Suchowoli. Wieś powstała przed 1680 rokiem. Nazwa pochodzi od wzgórz morenowych, które z daleka wyglądają jak umocnienia fortyfikacyjne. Nie ma jednak w nich śladu umocnień sztucznych. Zgodnie z nazwą ludową miejsce to oznacza dzieło rąk ludzkich. Okopy znane są w kraju jako miejsce urodzin księdza Jerzego Popiełuszki. We wsi można zwiedzać [Bujnowski 1999]:

– dom w którym urodził się i wychowywał ksiądz Jerzy Popiełuszko,

– pomnik – głaz z tablicą poświęconą księdzu Jerzemu Popiełuszce oraz kapliczkę,

– drewniane, wysokie krzyże wykonane przez Piotra Ratkiewicza,

– starą zabudowę wiejską z XVIII wieku,

– głazy narzutowe będące miejscem ofiar Jaćwingów oraz dwa średniowieczne kurhany,

– średniowieczne wzniesienia (wieże) obserwacyjne.

Inicjatywa klastra okopskiego oznacza organizowanie wspólnego wysiłku celem wsparcia wzrostu i poprawy konkurencyjności agroturystyki przez angażowanie gospodarstw agroturystycznych działających w gminie Suchowola, przy wsparciu terenowych władz samorządowych, podmiotów gospodarczych działających na tym terenie, wyższych uczelni i innych instytucji [Aleksandrova 2007].

Powstaje kooperacja, która stanowi układ stosunków i zależności między podmiotami, z których jeden jako producent wytwarzanego na rynku wyrobu, korzysta z pomocy innych podmiotów, będących w tym samym układzie kooperacyjnym. Podmioty wnoszą do wytworzonej oferty swój wkład specjalistyczny, niezbędny przy tworzeniu wspólnej oferty produktowej [Pomykało 1995].

Inicjatywa klastra okopskiego to zgrupowanie (zrzeszenie) podmiotów na danym terenie, które realizują cele turystyczne. Podmioty te posiadają odrębność, są względem siebie autonomiczne, stąd ich działania będą miały charakter kooperacyjny (współpracy), ale też ze względu na ich odrębność będą ze sobą konkurować na płaszczyźnie turystyki.

Przedsięwzięcie agroturystyczne w Okopach będzie najbardziej zbliżone swoim rodzajem do klastra typu koncentrycznego, ponieważ główną rolę będzie odgrywało gospodarstwo ekoturystyczne Małgorzaty, Antoniego i Michała Roman, a pozostałe podmioty będą z nim kooperować. W tym gospodarstwie będzie się znajdowała siedziba stowarzyszenia z całą dokumentacją dotyczącą klastra. Tu także będzie informacja turystyczna, oraz całe zaplecze naukowo badawcze. Głównymi miejscowościami zrzeszonymi w klastrze i w których będzie powstawał produkt turystyczny, będą Okopy i Bachmackie.

Klaster okopski będzie sformalizowany w ramach stowarzyszenia – Okopska Organizacja Turystyczna, działać ma na podstawie ustaw [Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989] oraz opracowanego statutu. Okopska Organizacja Turystyczna będzie funkcjonować jako klaster turystyczny w tym agroturystyczny i ekoturystyczny na terenie Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą, a siedzibą jej władz naczelnych są Okopy koło Suchowoli. Okopska Organizacja Turystyczna otrzyma osobowość prawną. Dokładne wytyczne dotyczące działania OOT oraz praw i obowiązków jej członków są zawarte w statucie.

Strukturę funkcjonowania klastra okopskiego przestawia rysunek 1. Skład organizacyjny inicjatywy klastrowej tworzą następujące podmioty:

– gospodarstwo ekoturystyczne „Uroczanka" Antoniego, Małgorzaty i Michała Roman (Lider przedsięwzięcia klastrowego),

– gospodarstwo agroturystyczne „ Nad stawem" Tadeusza Grabowskiego,

– gospodarstwa rolne w Okopach (Marka Klimowicza, Józefa, Wacława i Krzysztofa Malinowskiego, Grzegorza Grabali, Łukasza Reuta – sołtysa wsi Okopy, Andrzeja Świderskiego),

– gospodarstwa rolne w Kolonii Bachmackie (Adama Kużbiela, Andrzeja Naumowicza, Tadeusza Ryszkiewicza),

– stadnina koni Huberta Grabowskiego,
– przedsiębiorstwa handlowo-przemysłowe w Białymstoku i Suchowoli,
– firma ekologiczna Hermes Recycling w Białymstoku,
– sklep spożywczy „Centrum Europy" Heleny i Bronisława Żłobikowskich w Suchowoli,
– przedsiębiorstwo handlowo-usługowe, roboty ziemne Mariana Kulchawika w Suchowoli,
– produkcja sękaczy „Centrum Europy" Lidii, Jerzego i Pawła Andraka w Suchowoli,
– instytucje samorządowe (Urząd Miasta i Gminy w Suchowoli, Janowie i Korycinie),
– organizacje pozarządowe (Związek Harcerstwa Polskiego Komenda Chorągwi w Białymstoku, Towarzystwo Zapobiegania Tonięciom i Ratowania Tonących z siedzibą w Supraślu),
– uczelnie wyższe.

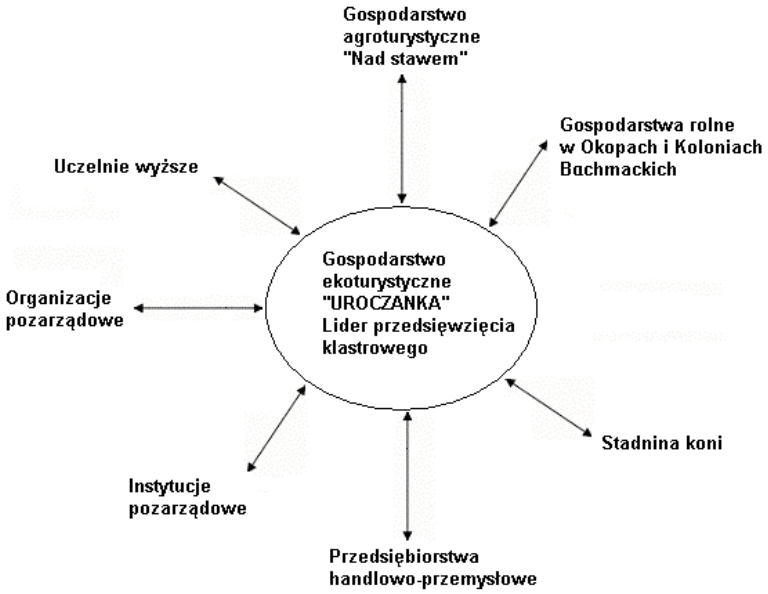

Rysunek 1. Schemat klastra okopskiego
Figure 1. Okopski cluster diagram

Źródło: Opracowanie własne na podstawie A. Roman (red.), Edukacja i przedsiębiorczość a bezrobocie, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania, Białystok 2005 r. s. 61–72

PODSUMOWANIE

Problemem przedstawionym w pracy jest niska konkurencyjność gospodarstw agroturystycznych na terenie województwa podlaskiego. Proponowane rozwiązanie tej kwestii tj. tworzenie klastrów agroturystycznych okazało się trafne. Można je uznać jako jedną z możliwości uzyskania bardziej atrakcyjnej oferty turystycznej, wykorzystując miejscowy potencjał ludzki, zasoby finansowe na tym terenie, a także istniejącą bazę materialną.

Ważnym elementem w rozwoju klastra jest nawiązanie współpracy z lokalnymi władzami, które w ramach swych zasobów finansowych i kompetencji mogą wspomóc działalność turystyczną gospodarstw rolnych. Korzystne byłoby włączenie instytucji samorządowych w struktury organizacyjne klastra okopskiego jako kolejnych beneficjentów dających możliwości szerszej promocji gospodarstw agroturystycznych.

Priorytetowym zagadnieniem w działalności klastra okopskiego będzie lepsze zagospodarowanie obiektów i ich otoczenia zewnętrznego na cele turystyczne. W tym zakresie zaplanowano cykl szkoleń i zajęć praktycznych. Które umożliwią poprawę warunków pobytu turystów na wsi.

Organizatorzy klastra mają świadomość faktu, iż produkt turystyczny musi być stale wzbogacany i modyfikowany zgodnie z jego cyklem życia i rosnącymi potrzebami odwiedzających turystów.

Pozytywną stroną oferty turystycznej w ramach klastra okopskiego stanowi aktywność uczestników podczas zajęć programowych realizowanych w formie warsztatowej, wędrówek i innych możliwości atrakcyjnego pobytu w środowisku wiejskim.

Jedną z barier ograniczających powstawanie klastra okopskiego jest niski poziom świadomości, ostrożność i nieufność niektórych właścicieli gospodarstw rolnych. Obserwują oni i czekają, aż liderzy odniosą sukces. Te kwestie dotyczą kapitału społecznego, na który składa się zaufanie do innych ludzi, organizacji i instytucji, umiejętności i nawiązywania dialogu, współpracy z innymi, rozwiązywania wspólnych problemów i określenia przyszłości ich egzystencji na wsi. Realizacja inicjatyw klastrowych napotyka również na inne trudności. Należą do nich ograniczone możliwości finansowania pomysłu na podniesienie i utrzymanie wysokiego poziomu konkurencyjności agroturystyki na Podlasiu. Zachodzi konieczność poszukiwania dodatkowych źródeł w realizacji projektów inwestycyjnych. Takie możliwości istnieją przez uczestnictwo w programach unijnych na szczeblu regionalnym i krajowym.

Oferta agroturystyczna klastra okopskiego znajduje duże zainteresowanie wśród turystów krajowych. W warunkach integracji Polski z Unią Europejską istnieje możliwość pozyskania większej liczby klientów zagranicznych. Wymaga to dostosowania oferty do bardziej wymagającego odbiorcy. Niewątpliwym atutem może być nieskażone środowisko na Podlasiu, przyjaźnie nastawiona do

turysty społeczność lokalna, interesujący program pobytu uwzględniający aspekty przyrodnicze i kulturowe. Odpowiedni pod względem jakościowym i cenowym produkt agroturystyczny powinien być liczącym się narzędziem konkurencji w zmieniającym się otoczeniu. Mogą to zapewnić powiązania klastrowe oferując bardziej bogatą i zarazem konkurencyjną ofertę agroturystyczną, aniżeli to może uczynić pojedyncze gospodarstwo agroturystyczne.

BIBLIOGRAFIA

Aleksandrova A. *Klastry turystyczne w Rosji i za granicą*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego „Turyzm" 2007, 17(1/2): 2007, 20–27.

Bujnowski W. *Powiat Sokólski, jego przeszłość i stan obecny*. Warszawa 1999, 50.

Encyklopedia Powszechna. Wydawnictwo PWN, Warszawa 1974, 474.

Jóźwiak Z. *Unia Europejska wesprze finansowo przedsiębiorców łączących się w klastry*. „Rzeczpospolita", 1015/256 (7856), 2007, 5–6.

Klastry i inne mechanizmy wspierania rozwoju przedsiębiorczości dostępne w latach 2007–2013 (materiały konferencyjne), 21.03.2007 Wydane przez Europejski Fundusz Społeczny oraz budżet państwa w ramach 2 Priorytetu Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju regionalnego, Białystok: 2.

Pomykało W. Encyklopedia biznesu, Wydawnictwo Fundacja Innowacja, Warszawa 1995, 446–448.

Porter M. E. *Porter o konkurencji*. PWE. Warszawa 2001, 84.

Roman A. (red.). *Edukacja i przedsiębiorczość a bezrobocie*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania, Białystok 2005, 61–72.

Rosenfeld S.A., Gowemor's A. *Gukle to clastor – based ekonomik development*. National Govetnors Associiatjon, 2007, 10.

Ryżewski G. *Początki funkcji miejskich w Suchowoli* [w:] *Małe miasta*. Kultura i oświata, Supraśl 2004, 21–31.

Ustawa z dnia 07 kwietnia 1989 r. Prawo o Stowarzyszeniach (Dz. U. Nr 20 poz. 104 z późniejszymi zmianami), Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. o Polskiej Organizacji Turystycznej Dz. U. Nr 62 poz. 689, Dz. U. Nr 22 poz. 273, Dz. U. nr 249 z 16 lutego 2001 r.

Mgr Michał Roman
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Ekonomiki, Edukacji Komunikowania i Doradztwa.
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa

Recenzent: *Prof. dr hab. Jerzy Gruszczyński*